

UZMANĪBAS CENTRĀ:

Duālā izglītība — tilts pāri mutuļojošiem ūdeņiem?

Uzņēmumi augstu vērtē darba pieredzi, tādēļ šādas pieredzes trūkums ir būtisks šķērslis cilvēkiem, kas meklē pirmo darbu. Daudzi jaunieši nonāk apburtajam lokam līdzīgā situācijā: viņi grib sākt strādāt, bet darbu atrast nevar, un atrast viņi to nevar tieši trūkstošās darba pieredzes dēļ. Ir pierādīts, ka jauniešu nodarbinātību ļoti lielā mērā veicina profesijas apguve mācekļa statusā pie darba devēja (turpmāk tekstā — arodmācība), un tas ir viens no nozīmīgākajiem faktoriem, kāpēc dažās Eiropas valstīs ir zems jauniešu bezdarba līmenis¹.

Eiropas Komisija divās publikācijās — paziņojumā „Izglītības pārvērtēšana”² un 2013. gada paziņojumā par jauniešu bezdarbu³ — aicināja dalībvalstis pastiprināti censties attīstīt pasaules līmeņa profesionālo izglītību un apmācību, lai uzlabotu profesionālo prasmju kvalitāti, un sekmēt darba videi piesaistītu apmācību, tostarp kvalitatīvu praksi, arodmācību un duālās izglītības sistēmas⁴. Savukārt Eiropas Parlaments (EP), reaģējot uz Kultūras un izglītības komitejas (CULT) pieprasījumu, ir publicējis pētījumu, kurā analizētas duālās izglītības priekšrocības un trūkumi un izpētītas ar šā izglītības veida ieviešanu un/vai pilnveidošanu saistītās politiskās norises 28 ES dalībvalstīs.

Pamatinformācija

Izglītība un apmācība, kas saskaņā ar UNESCO definīciju ir „instruments cilvēka vispārējai attīstībai un līdzdalībai sociālajā dzīvē”, līdztekus būtiski ietekmē jauniešu nodarbinātību — tā var nodrošināt jauniešiem vajadzīgās prasmes un attieksmi, lai sagatavotu viņus darba dzīvei, tādējādi sekmējot pāreju no mācību posma uz darba dzīvi.

Kā valsts var sekmīgi nodrošināt jauniešu pāreju no izglītošanās uz nodarbinātību? Kādas problēmas pastāv? Kādi pasākumi palīdz tās risināt? Kā tos veikt vēl plašākā apmērā?

Šādi un citi līdzīgi jautājumi ir analizēti Eiropas Parlamenta uzdevumā izstrādātajā pētījumā „[Duālā izglītība — tilts pāri mutuļojošiem ūdeņiem?](#)”⁵ Šā ES mērogā veiktā pētījuma mērķis ir sniegt EP CULT komitejai kodolīgus datus par profesionālās izglītības un apmācības situāciju dalībvalstīs, lai šī informācija kalpotu par pamatu pašreiz notiekošajām un nākotnē gaidāmajām debatēm par turpmākajām izglītības un apmācības programmām.

Pētījumā konkrētāk analizēti šādi aspekti:

- galvenie šķēršļi, kas dažās dalībvalstīs kavē duālās izglītības ieviešanu;
- iemesli, kāpēc dažas dalībvalstis nolemj ieviest/neievieš duālās izglītības sistēmas;
- saiknes izveide starp izcilību profesionālajā izglītībā un apmācībā, duālo izglītību un ekonomikas izaugsmi;
- duālajā izglītībā konstatētās tendences un izmaiņas;
- novatoriska pieeja šā izglītības veida popularizēšanai un pievilcīguma vairošanai.

Pētījumā analizētas duālās izglītības / arodmācības priekšrocības un trūkumi un aplūkotas politiskās norises valstu izglītības, sociālajā un ekonomiskajā kontekstā. Sniegti arī labas prakses piemēri, kas varētu būt noderīgi valstīm, kuras tiecas uzlabot savu profesionālās izglītības un apmācības piedāvājumu⁶.

Šajā **informatīvajā piezīmē (briefing)** apkopotas pētījuma galvenās tēzes, īpaši pievēršoties secinājumiem un ieteikumiem.

¹ „Global Employment Trends for Youth 2013. A generation at risk.” SDO, 2013.

² „Izglītības pārvērtēšana — ieguldījums prasmēs labāku sociālekonomisko rezultātu sasniegšanai” (COM(2012)0669).

³ „Sadarbība Eiropas jauniešu labā — aicinājums vērsties pret jauniešu bezdarbu” (COM(2013)0447).

⁴ Arodmācība uzņēmumā apvienojumā ar profesionālo apmācību izglītības iestādē. Papildu informāciju sk. [CEDEFOP 2011. gada ziņojumā par profesionālās izglītības un apmācības priekšrocībām](#).

⁵ Autori — ICF International: Stelina Chatzichristou, Daniela Ulicna, Ilona Murphy, Anette Curth.

⁶ Sekundāro datu analīze aptver visas 28 dalībvalstis. Primārie dati apkopoti par 10 dalībvalstīm: CZ, DE, EL, FI, FR, IT, NL, PT, PL, UK (Anglija).

Duālā izglītība — definīcijas un to atšķirības

Termins „**duālā izglītība**” ir plaši izmantots vispārējs apzīmējums, kas izprotams tādējādi, ka profesionālajā izglītībā un apmācībā mācīšanas un mācīšanās procesiem ir raksturīga „dualitāte” divos aspektos:

- mācību norises vietas dualitāte (skolas/ profesionālās izglītības un apmācības iestādes un apmācošie uzņēmumi, kas daļa atbildību par teorētisko un praktisko zināšanu sniegšanu);
- iesaistīto dalībnieku dualitāte (valsts sektora un privātā sektora dalībnieki, kas daļa atbildību par profesionālās izglītības un apmācības politiku un praktisko norisi).

Mācību norises vietas dualitāte ir pamats Eiropas un starptautiskajā literatūrā lietotajām definīcijām. Saskaņā ar UNESCO terminoloģiju⁷ duālo izglītības sistēmu par duālu sauc tāpēc, ka vienā mācību programmā tiek apvienota arodmācība uzņēmumā un profesionālā izglītība profesionālās izglītības iestādē. Uzņēmumā māceklis saņem praktisku apmācību, kuru papildina teorētisko zināšanu apguve profesionālās izglītības iestādē. Atbilstoši CEDEFOP definīcijai⁸ duālā izglītība ir izglītība vai apmācība, kas paredz zināmu daļu izglītošanās laika pavadīt izglītības iestādē vai mācību centrā un zināmu daļu — darbavietā. CEDEFOP, runājot par duālo izglītību, lieto arī jēdzienu „maiņizglītība” („alternance training”), uzsverot, ka terminu „duālā izglītība” var lietot kā sinonīmu terminiem „maiņizglītība”, „arodmācība” vai „darba videi piesaistīta izglītība”. Tomēr starp šiem terminiem pastāv dažas nelielas, bet būtiskas atšķirības, kas attiecas uz abiem iepriekš minētajiem aspektiem.

Ņemot vērā arodmācības un līdzīgu shēmu pedagoģisko un ekonomisko potenciālu, tās patlaban ir gan politiķu, gan pētnieku uzmanības centrā⁹. Lai risinātu jauniešu sarežģīto situāciju mūsdienu darba tirgū, ir nepieciešami risinājumi, kas palīdzētu īstenot pāreju no mācībām uz darba dzīvi. Lielas cerības tiek liktas uz arodmācības un darba videi piesaistītas izglītības vispārēju attīstīšanu.

Kaut gan visās dalībvalstīs pastāv programmas, kurās ir integrēta darba videi piesaistīta izglītība, to mērogs, popularitāte un rezultāti stipri atšķiras. Nepastāv vienots arodmācības modelis, un lielākajā daļā dalībvalstu arodmācība nebūt nav primārais profesionālās izglītības un apmācības veids.

Duālā izglītība Eiropas Savienībā — pašreizējā situācija

Gandrīz visās dalībvalstīs pastāv vismaz viens veids, kā sistemātiski savienot darba videi piesaistītu izglītību ar mācībām izglītības iestādē. Tomēr ārkārtīgi atšķiras šo izglītošanās veidu vieta pārejo izglītības un apmācības iespēju kontekstā. Neraugoties uz to, ka dalībvalstis reformē savas profesionālās izglītības un apmācības sistēmas, integrējot tajās darba videi piesaistītu izglītību, atšķirīgā situācija, kā arī sociālais un ekonomiskais konteksts padara par neiespējamu visām valstīm tiekties īstermiņā īstenot vienu un to pašu modeli. Ārkārtīgi būtisks faktors, no kā atkarīga šo sistēmu plaša ieviešana, ir darba devēju atbalsts arodmācībai un pozitīva sabiedrības attieksme pret profesijas apguvi šādā veidā. Ņemot vērā to, cik šīs sistēmas ir daudzveidīgas, pārmaiņām vajadzīgs laiks, un tām jābūt pakāpeniskām.

EP pētījumā ir apzināti četri galvenie profesionālās izglītības ieguves veidi un analizētas to priekšrocības un trūkumi. Ir sagatavots atšķirīgu ieteikumu kopums katram profesionālās izglītības ieguves veidam.

1. Pilnvērtīga arodmācība

Šā profesionālās izglītības un apmācības veida galvenās iezīmes ir šādas:

- arodmācība ir formālās izglītības daļa, un to pabeidzot, māceklis iegūst valstī atzītu izglītības dokumentu; iegūtais izglītības dokuments / iegūtā kvalifikācija bieži vien ir saistīti ar iespēju saņemt kvalificēta darbinieka statusu;
- uzņēmumos īstenotās apmācības saturu kopīgi nosaka valsts, darba devēju organizāciju pārstāvji un arodbiedrības;
- mācekļiem ir noteikts statuss, viņi saņem atalgojumu, un visām iesaistītajām pusēm (māceklim, uzņēmumam, mācību centram u. c.) ir skaidri definētas tiesības un pienākumi;
- mācību izmaksas kopīgi sedz valsts un darba devēji (valsts apmaksā mācību iestādē iegūto izglītību, darba devēji sedz uzņēmumos īstenotās apmācības izmaksas);
- kaut arī attiecīgajās valstīs pastāv arī citi profesionālās izglītības veidi, tomēr, ņemot vērā iesaistīšanos, kā arī sabiedrības attieksmi, arodmācība ir galvenais profesijas ieguves veids.

Šāda veida profesionālās izglītības un apmācības sistēma raksturīga, piemēram, Austrijai, Vācijai un Dānijai.

Tās galvenās priekšrocības ir šādas:

- tā piedāvā darba videi piesaistītas izglītības iespējas lielam skaitam audzēkņu un uzņēmumu;
- arodmācībā liela uzmanība veltīta aspektam „pāreja no mācībām uz darba dzīvi”, un rezultātā tiek panākts samērā labs nodarbinātības līmenis;

⁷ [Tehniskās un profesionālās izglītības termini.](#)

⁸ [Eiropas izglītības un apmācības politikas termini.](#)

⁹ Arodmācība ir sevi apliecinājusi sistēma darbam nepieciešamo prasmju apguvei, kura tiek izmantota Austrijā, Dānijā, Šveicē un Vācijā. Minētajās valstīs ir zems jauniešu bezdarbs, kas bieži vien tiek skaidrots ar sistēmas efektivitāti, jo tā sekmīgi ļauj lielam skaitam jauniešu iegūt kvalitatīvu izglītību un saņemt apmācību, kura nodrošina uzņēmumu atzītu kvalifikāciju ieguvu. SDO (2011b).

- arodmācība ir pievilcīga, un jaunieši, jauniešu vecāki un uzņēmumi par to ir labi informēti;
- profesionālajā izglītībā un apmācībā intensīvi iesaistās un to atbalsta uzņēmējdarbības sektors, tādējādi nodrošinot, ka iegūtā kvalifikācija un apmācība atbilst darba tirgus faktiskajai situācijai un vajadzībām;
- šīs sistēmas pastāv jau ilgu laiku, līdz ar to ir izveidoti stabili kvalitātes nodrošināšanas mehānismi.

Tomēr šīm sistēmām raksturīgas arī dažas problēmas:

- tās ir ārkārtīgi atkarīgas no mācekļiem piedāvāto vietu pieejamības uzņēmumos; ekonomikas nestabilitātes vai lejupslīdes apstākļos vietu skaits var samazināties, pieprasījumam no audzēkņu puses saglabājoties nemainīgi lielam; veidojas konkurence, un tas nozīmē, ka šiem jauniešiem ir jāpiedāvā citas programmas;
- ir nepieciešama zināma gatavība arodmācībai; audzēkņim ir jāvar atrast tādu darba devēju, kurš būtu gatavs piedāvāt viņam mācekļa vietu, un šajā nolūkā ir nepieciešamas zināmas prasmes; Vienlaikus no audzēkņa tiek sagaidīts, ka viņš ļoti ātri iemācīsies visas galvenās darbavietā nepieciešamās prasmes un attieksmi;
- rezultātā veidojas situācija, ka tiem jauniešiem, kuri atrodas īpaši neizdevīgā stāvoklī, ir vismazākās izredzes atrast mācekļa vietu;
- uzņēmumiem, kas iesaistās šādā sistēmā, ir jābūt spējīgiem iemācīt audzēkņiem plašu iemaņu un prasmju klāstu, lai sagatavotu viņus par pilnībā kvalificētiem darbiniekiem; tas nozīmē, ka uzņēmumiem nepieciešami attiecīgi tehniskie resursi un cilvēkresursi, un tas reizēm nav tik vienkārši; tāpēc varētu būt nepieciešami risinājumi, kuru pamatā ir vairāku uzņēmumu sadarbība.

2. Arodmācība kā paralēls izglītošanās veids līdzās citiem profesionālās izglītības un apmācības veidiem

Vairākās valstīs, piemēram, Apvienotajā Karalistē, Francijā, Itālijā, Nīderlandē un Polijā, arodmācība pastāv, taču tā nav galvenais profesionālās izglītības ieguves ceļš. Minētajās valstīs arodmācība bieži vien savienota ar profesionālās izglītības iegūvi mācību iestādē (3. un 4. veids). Ir konstatētas divas atšķirīgas situācijas:

- arodmācība dod iespēju iegūt tādu pašu kvalifikāciju kā profesionālās izglītības programma mācību iestādē; tā ir alternatīvs, taču līdzvērtīgs profesionālās izglītības un apmācības veids (piemēram, FR, NL); vai
- pabeidzot arodmācību, māceklis iegūst īpašu izglītības dokumentu, kas nav tāds pats kā profesionālās izglītības iestādē iegūts izglītības dokuments (IT, PL, UK).

Minētajās valstīs arodmācībai piemīt dažas pamatzīmes, kas raksturīgas pilnvērtīgas arodmācības sistēmām (mācekļa statuss, līgums, atalgojums), tomēr arodmācība audzēkņu un uzņēmumu vidū nav pārāk populāra.

Šīs sistēmas galvenās priekšrocības ir šādas:

- ir vienkāršāk saskaņot mācekļa vietu piedāvājumu ar apmācāmo personu pieprasījumu, ņemot vērā, ka profesionālo izglītību iespējams iegūt arī mācību iestādēs;
- pastāv iespējas pāriet no mācību iestādē realizētas profesionālās izglītības programmas uz arodmācību, līdz ar to audzēkņi mācību gaitā var mainīt izvēlēto virzienu;
- arodmācību ir iespējams mērķtiecīgi piedāvāt konkrētās nozarēs, kurās ir vislielākais potenciāls izveidot šim nolūkam piemērotas mācekļa vietas.

Galvenie problemātiskie jautājumi minētajās valstīs ir šādi:

- kā palielināt arodmācības apmēru un nozīmi;
- kā panākt, lai audzēkņi un viņu vecāki arodmācību uztvertu pozitīvi;
- dažkārt ir vērojama tendence, ka mācekļa vietu piedāvājums ir koncentrēts tradicionālās nozarēs (amatniecība, ražošana), savukārt citās nozarēs, kas būtiskas valsts izaugsmei, pietrūkst kvalificēta darbaspēka.

3. Darba videi piesaistītas apmācības elementu integrēšana mācību iestāžu programmās

Dažās valstīs, piemēram, Francijā, Nīderlandē un Somijā¹⁰, galvenais profesionālās izglītības ieguves veids joprojām ir izglītošanās mācību iestādē, taču mācību programmās tiek sistemātiski integrēta darba videi piesaistīta apmācība. Apmācībai uzņēmumā ir noteikts ilgums, un tā ir obligāta.

Šā profesionālās izglītības un apmācības veida galvenās priekšrocības ir šādas:

- ir vieglāk iesaistīt sadarbībā jaunus darba devējus, kuri iepriekš nav nodarbojušies ar jauniešu apmācību, jo šiem darba devējiem nav jāapņemas piedāvāt apmaksātu darba vietu uz ilgu laiku (kā tas ir mācekļu apmācības gadījumā);
- tas ir labs risinājums jauniešiem, kuri nav gatavi kļūt par mācekļiem; šie jaunieši darba vidē var iejusties pakāpeniski;
- darba videi piesaistīta apmācība tiek piedāvāta plašam audzēkņu lokam, un tā nav tik selektīva kā pilnvērtīgā arodmācība;
- iespēja mācību laikā pabūt dažādos uzņēmumos ļauj audzēkņiem gūt pieredzi daudzveidīgu darba pienākumu izpildē un iepazīt vidi vairākos uzņēmumos.

¹⁰ Visās šajās valstīs kā paralēls profesionālās izglītības ieguves veids eksistē arī arodmācība.

Izmantotie saīsinājumi

CEDEFOP	Eiropas Profesionālās izglītības attīstības centrs
CULT	Eiropas Parlamenta Kultūras un izglītības komiteja
CZ	Čehijas Republika
DE	Vācija
EL	Grieķija
EP	Eiropas Parlaments
ES	Eiropas Savienība
FI	Somija
FR	Francija
IT	Itālija
NL	Nīderlande
PL	Polija
PT	Portugāle
SDO	Starptautiskā Darba organizācija
UK	Apvienotā Karaliste

Atruna Šis dokuments ir sagatavots Eiropas Parlamenta deputātu un viņu darbinieku vajadzībām, lai palīdzētu viņiem veikt parlamentāro darbu, un tajā ne vienmēr atspoguļots Eiropas Parlamenta oficiālais viedoklis. Dokuments nav uzskatāms par izsmeļošu.

Autore Ana Maria Nogueira, pētniecības administratore, Politikas departaments B: struktūrpolitika un kohēzijas politika.

Atsauksmes Ja vēlaties sniegt atsauksmes, lūdzu, sazinieties ar Politikas departamenta B sekretariātu, rakstot e-pastu uz adresi:
poldep-cohesion@ep.europa.eu

Politikas departaments B Politikas departaments B ir Eiropas Parlamenta lekšpolitikas ģenerāldirektorāta pētniecības nodaļa, kas nodrošina tehnisko ekspertīzi piecām Parlamenta komitejām — Lauksaimniecības un lauku attīstības komitejai, Kultūras un izglītības komitejai, Zivsaimniecības komitejai, Reģionālās attīstības komitejai un Transporta un tūrisma komitejai. Ekspertīzi nodrošina Parlamenta darbinieki vai ārējie eksperti.

Visas CULT publikācijas:
<http://www.europarl.europa.eu/studies>